

Pausbezoek wekt verontwaardiging bij katholieke vrouwen (1985)

Sieth Delhaas

OPZIJ, mei 1985

Inleiding

Het bezoek van de paus aan Nederland heeft al heel wat stof doen opwaaien. Enthousiasme bij de traditionele gelovigen, verontwaardiging en boosheid bij progressieve rooms-katholieke vrouwen, vooral toen bekend werd dat feministisch theologe Tine Halkes niet het woord mag voeren tijdens het pausbezoek. Vandaar dat er allemaal acties en activiteiten bedacht zijn, die er juist nu de aandacht op moeten vestigen, dat de positie van de vrouw in de kerk een tweederangs positie is, die niet langer meer geaccepteerd wordt. Een overzicht van de acties en een gesprek met drie vooruitstrevende nonnen, die ook al niet veel van 'de Heilige Vader' moeten hebben.

Een speciale tent met vrouwenactiviteiten, een zogenaamde foeterlijn, een vrouw, die een jaar of langer niet meer ter communie gaat: zo reageren progressieve rooms-katholieke vrouwen op de komst van de paus en op de discriminerende behandeling, die vrouwen nog steeds in deze kerk te verduren krijgen. Een inventarisatie.

Na gesprekken met vrouwen over het bezoek van de paus aan Nederland wordt het me duidelijk: kerkvaders en heilige vaders leven in de zekerheid, dat hun kinderen, de gelovigen, altijd onvolwassen mensen blijven. Hoe volwassen de katholieke gelovigen zijn, die over hun geloof aan de paus tijdens zijn bezoek niets kwijt kunnen, gaan zij laten zien in tien reusachtige tenten op het Haagse Malieveld op woensdag 8 mei, drie dragen voordat de paus in Nederland arriveert. 'Op deze dag,' zegt het Platform Initiatieven Pausbezoek (P.I.P.), 'willen we het andere gezicht van de katholieke kerk laten zien.'

Eén van de tenten wordt een vrouwendomein. Onder de titel 'En Sara in haar tent lachte...'¹ laten vrouwen zien hoe zij eigentijds en wereldwijd werken. De Diocesane werkgroepen 'Vrouw en geloof-kerk-samenleving' en de landelijke werkgroep 'Vrouw en Kerk' van de Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving coördineren deze activiteiten. Na het algemene ochtendprogramma, dat om half elf begint, beginnen de afzonderlijke activiteiten. Deelnemers aan het V.L.A.M.-project houden een gesprek, dat door bezoekers kan worden overgenomen. De onderwerpen hiervoor zullen worden aangegeven door Eveline Boesak-Cloete (Zuid-Afrika), Gerarda Brakenhoff, religieuze bij de Ursulinen van Bergen uit Amsterdam, een bijstandsvrouw uit Eindhoven en Omaima Noor, vormingswerkster en

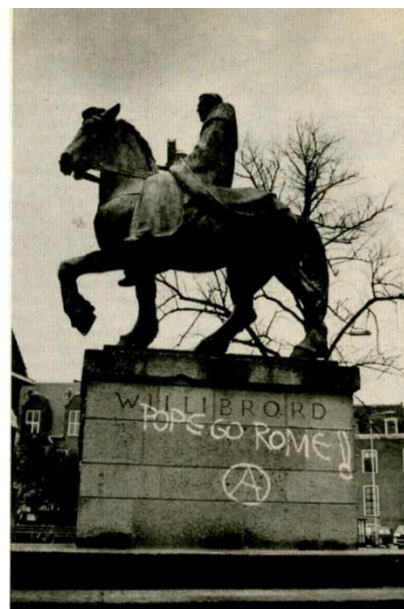
¹ *En Sara in haar tent lachte...*, Bal, Mieke, Fokkelien van Dijk, Grietje van Ginneken, Hes uitgevers, Utrecht

islamitisch theologe. Verder werken er aan het programma mee: feministisch theologe Fokkelen van Dijk-Hemmes, een vrouw met bibliodrama, uit het pas verschenen 'Eva's liedboek' worden o.l.v. Elise Vostermans van de K.T.H.A. liederen ingestudeerd en de dichteres Vera Leenders leest voor uit eigen werk.

Tweeslachtig

Wies Stael-Merckx, staffunctionaris van het Katholiek Bureau voor Seksualiteit en Relaties verwijt de paus in een brief tweeslachtigheid als het gaat om de problematiek van seksualiteit en gezin.²

Zij is op 8 mei in de tent 'Seksualiteit' te vinden. De zaken waarmee zij in haar werk bezig is staan vaak haaks op de leer van de kerk. 'Ons bureau wil binnen de katholieke geloofsgemeenschap staan, maar kritisch en creatief. Wij gaan bij ons werk uit van het evangelie en de ervaring van mensen. Dat blijven we zo doen. Nogal wat rk-mensen hebben heel wat te verduren gehad vanwege onze seksuele- en huwelijksmoraal. Dat is een terrein waarover we voorlopig nog niet zijn uitgepraat omdat er veel scheef is gegroeid. Ik probeer herhaaldelijk wat er binnen de basis leeft over te brengen aan de bisschoppen en blijf daar ook mee doorgaan. Maar eigenlijk wordt er nauwelijks aandacht besteed aan wat er bij ons vandaan komt.' In haar tent wil zij een homofiel, een ongehuwd samenwonend paar, een alleenstaande en een gescheiden persoon vragen hoe zij omgaan met hun seksualiteit, hoe ze zijn opgevoed en hoe ze zich hebben bevrijd van bepaalde patronen.

Tegenover de éénmansactie van Nol Sijben, psycholoog aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, die 'slapende' katholieken oproept zich op 10 mei uit de bevolkingsregisters te laten schrappen als katholiek, staat de éénvrouwsactie van drs. Anny Matti, andragoog en socioloog, studente theologie en medewerkster van het blad 'Vrouw en Woord'. 'Ik ben niet katholiek, omdat er toevallig een bisschop is, die ik leuk vind of niet, dan stel je je te afhankelijk op. Ik ben katholiek omdat ik vind, dat er in het geloof zelf iets zit. Los *daarvan* zitten er in die kerk veel mensen op wie veel valt aan te merken, vooral op het punt hoe ze de vrouw behandeld hebben. Ik probeer vrouwen mondig te maken en ze te wijzen op wat en wie ze zijn. Wij zijn gelijkwaardig aan de bisschoppen en de paus. Wat ik aanvecht zijn de pretenties van de hiërarchie. De zogenaamde 'slapende' katholieken zijn het ook met veel dingen niet eens, maar die laten het afweten. Ik denk, als je je eigen geluid laat horen, dan krijgt die hiërarchie ook meer tegenwicht: daar gaat het om. Juist de mensen, die een onvolwassen geloof hebben prijzen de paus en de bisschoppen de hemel in. Gezonde kritiek moet er gegeven worden en een gesprek moet mogelijk zijn.'

² *Open brieven aan Paus Johannes Paulus II*, onder red. van Michel van der Plas, uitg. Agathon, Weesp

De kriebels

Thera van der Ven uit Amsterdam, gezinsverzorgster bij de terminale thuiszorg in Amsterdam was een ‘Dolle Mina’ van het eerste uur in ‘s-Hertogenbosch in het begin van de jaren zeventig. Ze vertelt: ‘De vrouwen uit onze groep hadden toen eigenlijk de kerk al vaarwel gezegd. Ik ook. Vooral vanwege het feit, dat vrouwen daar tweederangs leden zijn. Ik wil geen lid zijn van een club waarvan de leden geen gelijke rechten hebben. Dat zou ik bij een civiele club ook niet doen. Ik vind het in de kerk des te schrijnender omdat het evangelie vrijheid en gelijke rechten voor alle mensen belooft. Ik krijg de kriebels als ik hoor dat vrouwen toch nog proberen daar gehoor te krijgen. Dan lees ik over dat spreekverbod voor Tine Halkes en dan denk ik: waarom probeer je het nog? Ik heb respect voor haar en voor anderen, maar ik geloof niet meer in hun methoden. Het geloof zélf vind ik de moeite waard. Ik ben nu lid van de Studenten Ecclesia in Amsterdam.’

Apartheid

Toos van Straten-Sengers (66) uit Oosterhout volgt een andere strategie. Zij heeft rond Kerst 1983 het besluit genomen om vanaf die tijd niet meer deel te nemen aan de maaltijd van brood en wijn in de zondagse kerkdienst. Ze vertelt: ‘Het smaakte me niet meer en ik zal de communie niet meer gebruiken totdat ook vrouwenhanden **het brood mogen** breken.’ Zij heeft haar beslissing aan de pastores uit haar kerk, waarin ze actief meedoet, verteld en ook met haar bisschop een gesprek gehad over haar bezwaren tegen de manier waarop de kerk met vrouwen omgaat. ‘In het begin voelde ik mij in mijn kerk echt afgewezen. Ik zat daar als een echte steen des aanstoets als iedereen ter communie ging. Langzamerhand is het toch geaccepteerd, hoewel men er niets van begrijpt. Zelf heb ik er geen moeite mee. Het is makkelijker dan ik dacht. Ik voel nu, dat je kracht krijgt uit andere dingen dan uit een stuk brood. Veel mensen vinden het onredelijk, hoe vrouwen behandeld worden, maar om zich voor verandering in te zetten, dat doen ze niet. Het vechten komt me op het ogenblik mijn neusgaten uit. Al die berichten over de paus hebben daaraan meegewerkt. Ik ga tot volgend jaar Pasen een jaar nemen om op adem te komen. Mijn activiteiten binnen de kerk zet ik zolang stil. Ik heb me de afgelopen jaren behoorlijk ingespannen om vrouwen duidelijk te maken hoe ik denk over de onrechtvaardige structuren van de hiërarchie, over het apart zetten van vrouwen. De apartheid in de kerk is groter dan in Zuid-Afrika.’

De foeterlijn

Rondom het pausbezoek wordt er een ‘foeterlijn’ geopend. Een paar vrouwen hebben daartoe het initiatief genomen. Eén van hen vertelt: ‘Een aantal jaren geleden kwam de paus in Ierland, ik had me toen pas laten steriliseren. Ik had daar zelf helemaal geen problemen mee en vond het een prima beslissing. Maar het gekke was, toen de paus daar kwam en ik ‘s avonds naar de televisie zat te kijken, kreeg ik er plotseling last van. Ik had eerst helemaal niet door

dat dat kwam door zijn gepraat tegen voorbehoedmiddel. Met je verstand weet je, dat je je daar niet druk over hoeft te maken en dat doe je dan ook niet en toch is er dan ergens het gevoel dat het niet goed is. Op zo'n moment wil je ergens kunnen klagen. Zo kwam het balletje aan het rollen. Het zou prettig zijn als je iemand kunt bellen om eens flink te foeteren als de paus hier rare dingen zegt.'

Omdat vrouwen met banen in de kerk tamelijk ongemakkelijk komen te zitten door dit soort acties is het voorlopig contactnummer 072-333421 waar t.z.t. de provinciale nummers bekend zullen zijn.

Tumult om Tine

Prof. dr. Catharine Halkes vertrok op 25 maart naar Rome. Van de Unie van Katholieke Vrouwenorganisaties had zij het verzoek gekregen om tijdens een gesprek met de paus één van de woordvoersters te zijn. Op woensdagavond 20 maart telefoneerden wij samen en vroeg ik haar: 'Tine, wat doe je?' Ze zei: 'Voordat ik vertrek is er nog een vergadering, maar ik overweeg ernstig om me terug te trekken. Alles tijdens dat gesprek met de paus is al van te voren vastgelegd. Je hebt geen ruimte om vrij te praten. De antwoorden op

mogelijke interventies van onze kant liggen al klaar. Het is een glad gepolijste toestand. Niet meer dan een theaterstukje. Aan de andere kant denk ik: misschien moeten al die verschrikkelijke dingen maar eens gezegd worden; we hebben zoveel brieven gekregen: we durven dwars te zijn. Kijk, als ik het vertrouwen zou hebben van de bisschoppen en zij mij zouden vragen: nu moet jij maar eens vertellen wat er leeft onder jullie vrouwen...'

We spraken af dat ik haar zondag de 24ste nog zou bellen over haar definitieve beslissing. Voordat ze dat kon laten horen had de bisschop al beslist, wist ze uit vertrouwde bron. Vijf dagen later wist heel Nederland het: de bisschop had de feministisch theologe dr. Halkes verboden paus Johannes Paulus II toe te spreken.

Tegen het spreekverbod kwamen twee organisaties uit de Unie, het Katholiek Vrouwengilde en de Stichting Nederlandse Vrouwelijke Religieuzen in het geweer. Dit leidde tot een compromisvoorstel van de kant van de bisschop, waarna de SNRV haar protest introk. Dit voorstel behelsde: Tine Halkes mag wel spreken, maar aan de gesprekspartners moet worden toegevoegd een lid van de (behoudende) Vereniging Vrouwen in de Rooms-Katholieke Kerk. Tine Halkes vond dit een onaanvaardbaar voorstel. Zij verklaarde: 'Ik distantieer mij hiervan omdat het in het nu eenmaal geschapen conflict niets oplost, maar versluiserend werkt. Het houdt geen rehabilitatie van mij in, nadat ik als persoon en als theologe door bisschop Simonis in het openbaar ben gedesavouéerd. Maar even zwaar weegt voor mij het gebrek aan vertrouwen dat de bisschop heeft in de zelfstandige oordeelsvorming van het Uniebestuur.'

Nu of nooit

Door niet in te gaan op het voorgestelde compromis wil Tine Halkes de verantwoordelijkheid voor het mislukken van dit onderdeel van het pausbezoek leggen, waar deze volgens haar ligt, namelijk bij de bisschop. Het argument van de pluriformiteit, waarop de bisschop zich nu beroept zou, volgens Tine Halkes, alleen van kracht zijn, wanneer het van het begin af aan bij de hele opzet van het programma gebruikt zou zijn. Nu fungeert het als een noodoplossing, vindt zij. Het Katholieke Vrouwengilde blijft bij de beslissing niet aanwezig te zijn bij de ontmoeting met de paus. De landelijke werkgroep Vrouw en Kerk en de gelijknamige bisdommelijke commissies delen de mening van Tine Halkes, dat het compromis onaanvaardbaar is.

‘Simonis heeft de steen in de vijver gegooid en wij moeten zorgen dat de beroering zichtbaar blijft door steeds kleine steentjes in het water te blijven werpen’, zegt Nel Woltring-Van Gent (70) uit Emmen. Eén van haar steentjes is een lange brief aan mevrouw Dien Cornelissen (CDA), die als vicevoorzitter van de Tweede Kamer de paus moet ontvangen nu voorzitter Dolman te kennen heeft gegeven voor die eer te bedanken. Het is een spontane en woedende reactie van een katholieke vrouw ‘die’, zoals zij het formuleert ‘uit de kerk is weg geleefd, uit een structuur, die staat te vermolmen, maar nog volop deelneemt aan de geloofsgemeenschap binnen de oecumene.’

In een open brief roept zij, als katholieke vrouw, Dien Cornelissen op te ‘zwijgen uit solidariteit en protest’ tegen het verbod van de aartsbisschop aan het adres van Tine Halkes om de paus toe te spreken. ‘Wat nu gebeurt met Tine Halkes en met al die vrouwen is zo grensoverschrijdend wat betreft het recht op gelijkberechtiging, dat vrouwen hun woede en protest in zwijgen willen omzetten.’

Zij roept vrouwen, zowel katholieke als reformatorische op haar voorbeeld te volgen en het CDA-kamerlid tot een solidair stilzwijgen.

‘En Sara in haar tent lachte...’ Mieke Bal, Fokkelien van Dijk en Grietje van Ginneken, Hes, uitgevers Utrecht.

‘Open brieven aan Paus Johannes Paulus II, onder red. van Michel van der Plas, uitg. Agathon Weesp.